

AKDENİZ HAVZASI'NIN HİDROPOLİTİĞİ ÜZERİNE

4.1 HAVZANIN HİDROPOLİTİĞİNİ ETKİLEYECEK TEMEL FAKTÖRLER

Bilgi ve iletişim çağı olarak adlandırılan 21. yüzyıl, aynı zamanda 25-50 yıllık planlamaların yapılarak, belirlenmiş hedeflere yönelmenin çağı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle bu çağda, kehanet ve tesadüflerin yerine; "*Stratejik öngörü*" çalışmaları daha ön plana çıkacaktır. Mütercimler (1997)'e göre; "Stratejik öngörünün esası, yarını bugünden öngörüp, geçmişte yaşanan olumsuz etkilerin yinelenmesini önlemektir".

"*Stratejik Öngörü*", geçmişten gelip bugün hala devam ederken geleceği etkilemesi olası eğilimleri göz önüne alır ve ileriye yönelik stratejik planlama yapılmasını sağlar. Öte yandan, stratejik öngörüye sahip olmak; beklenmedik bir gelişmenin oluşmasıyla uygulanabilecek bir modele hızla geçişi sağlayan planlamaların yapılmasını olanaklı kılar.

Özellikle, 21. yüzyılın dünyasında stratejik öngörüsü olmayan devlet anlayışının, birbiriyle çelişen kararlar alması, bunalımla karşılaşınca günübirlik önlemlere başvurması ve karşılaşacağı sonucun bilinmezliği içerisinde geleceğe doğru sürüklenmesini kaçınılmaz kılacaktır. Özetle; çağımızda stratejik öngörüye sahip olmayan devletler, diğer güçlerin ürettikleri stratejik öngörü modellerinin unsuru olacaktır.

Bir başka deyişle; stratejik öngörüye sahip olan bir devlet, bu modellerin yaratılması ile, diğer güçlerin etkileri sonucunda ortaya çıkan dış dünyadaki gelişmelerin hazırladığı sonuçlara mahkum olmayacaktır. Devlet, geleceği öngörüp, ona göre hazırlanacak gücü oranında oluşumları etkileyip, arzulanan yöne çevirebilecektir (Mütercimler, 1997).

Jeopolitik ve jeostratejik konumu itibariyle, Türkiye'nin önünde stratejik olarak değerlendirmeye ihtiyaç duyulan birçok konu bulunmaktadır: Bunlardan birisi de su potansiyelinin yaklaşık %36'sının sınır aşan ve sınır oluşturan sulardan oluşması (Avcı, 1999) nedeniyle, hidropolitik alanda yapılması gereken stratejik öngörülerdir. Gerek Ortadoğu ülkelerinin, gerekse de Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerinin gelecekte yoğun bir şekilde yaşayacakları su kıtlığı, coğrafik ve jeostratejik konumu itibariyle Türkiye'ye stratejik bir üstünlük vermektedir. Bu üstünlüğün ülke yararına kullanılabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi, stratejik öngörülerden elde edilen sonuçların gereğinin yerine getirilmesiyle de bağlantılı olacaktır.

Ortadoğu ve Akdeniz Havzası'ndaki ekonomik ve siyasi alandaki her türlü gelişme Türkiye'yi doğrudan ve öncelikli olarak ilgilendirmiştir. Türkiye, Ortadoğu'daki çatışmalardan yıllardır doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkilenmiş olup, bu bölgedeki gelişmelere duyarsız kalamamıştır. Türkiye, ayrıca, son yıllarda, Körfez Savaşı, petrol ve doğalgaz boru hatları projeleri ile, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Havzası'nda önemi artan bir ülke konumu kazanmıştır.

Bu nedenle Türkiye, bu bölgelerde yoğunluğu artarak yaşanacağı öngörülen su sıkıntısı ve Akdeniz Havzası'ndaki ülkelere özellikle su ihracı konularında, stratejik öngörülere ve çok seçenekli senaryolara sahip olmalıdır. Diğer bir deyişle; Türkiye 21. yüzyılın ilk çeyreği için stratejik öngörülerini çerçevesinde hazırladığı senaryoları, havzadaki ani için gelişmeler karşısında uygulamaya hazır olmalıdır.

Havza geneli için su sorunları konusunda yapılacak stratejik öngörülerde, bölgedeki güç mücadeleleri ve bölgesel dengelerin yanı sıra, karakteristik ve temel veriler olarak; demografik, sosyo-ekonomik ve politik göstergeler de dikkate alınmalıdır. Bunların yanısıra, su potansiyeli, su kullanım indeksi, su kaynaklarında dış ülkelere bağımlılık oranı ve suyun sektörel kullanımında mevcut durum ve olası gelişme trendlerinin incelenmesi gerekmektedir. Devam eden bölümlerde, Akdeniz Havzası'nın hidropolitikini etkileyecek temel faktörler bu çerçevede ele alınarak incelenmiştir.

4.1.1 Su Potansiyeli ve Sektörel Kullanım

Akdeniz Havzası'nda, 20. yüzyılın son çeyreğinde; demografik, sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve ekolojik alanlarda hızlı bir süreç yaşanmaya başlanmıştır. Havzada yaşanan bu gelişim ve değişimin yönü ve ivmesi; diğer birçok faktörün yanısıra, havza bütünündeki doğal kaynaklar ve özellikle su kaynaklarının, mevcut ve gelecekteki yönetimine de doğrudan bağlıdır. Ancak, son dönemde artan kirlilik, nüfus artışı, hızlı kentleşme ve iklimsel değişiklikler; havzadaki su baskısını

arttırarak sürdürülebilir kalkınma programlarının uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan Akdeniz Havzası, gerek ekonomik gelişmişlik düzeyi, gerekse su potansiyeli ve su kaynaklarının kullanımı açısından; kuzey ile güney ve doğusu arasında büyük eşitsizlik olan karakteristik bir havza özelliği taşımaktadır. Havzanın kuzey kıyısındaki ülkelerle güney kıyısındaki ülkeler arasında, iklim ve su sistemindeki farklılık, ekonomik kalkınma düzeyine de etki etmektedir.

Havzanın güney ve doğu bölgelerinin su kaynakları açısından fakirliğine, bölge ülkelerinin ekonomik olarak az gelişmişliği de eklendiğinde, kalkınma, sürdürülebilir su yönetimi ve çevre arasındaki uyumun sağlanması da güçleşmektedir. Bu durumda, havzanın bu bölgelerinde sürekli ve dengeli bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi olanaksız hale gelmektedir.

Akdeniz Havzası'ndaki ülkelerin büyüklükleri, coğrafi konumları ve özellikle, hakim iklim koşullarına bağlı olarak; doğal ve yenilenebilir su potansiyeli, yılda ortalama milyon m³ mertebesinde (Malta, Filistin, Gazze, Kıbrıs, Ürdün, Libya) milyar m³ mertebesine kadar değişmektedir. Su kaynakları açısından bölgenin en zengin 4 ülkesi Fransa, İtalya, Türkiye ve Eski Yugoslavya'dır. Akdeniz Havzası'nın yaklaşık 1200 km³/yıl olan toplam su potansiyelinin 825 km³/yıl'lık bölümü bu ülkelerde bulunmaktadır (Correia, 1999). Hem havza genelinde hem de ülkelerin coğrafi bölgeleri arasında suyun eşitsiz dağılımı, havzadaki su sorununun karakteristik unsuru olup maliyeti yüksek projelere ve bölgeler arası transferlerine neden olmaktadır.

Dünyanın genelinde olduğu gibi Akdeniz Havzası'nın, özellikle güneyinde, yenilenebilir su kaynaklarının ortalama %80'lik bölümü tarımsal sulamada kullanılmaktadır. Ortadoğu'da ve Güney Akdeniz ülkelerinde "gıda güvenliği" diğer bir deyişle gıda maddelerinde kendi kendine yeterlilik kavramının, ideolojik bir anlam kazanmış olması nedeniyle, tarımsal üretimde maliyet bir faktör olarak ele alınmamaktadır. Su, maliyeti üzerinden değil ücretsiz bir tarım girdisi olarak kabul edilmekte ve gıda güvenliğini sağlamayı devlet politikası haline getirmiş ülkeler kurak bölgelerde sulu tarım yapmaya devam etmektedir. Güney Akdeniz ve Arap ülkelerinin gıda güvenliği konusunu ideolojik bir kavram olarak değerlendirmesinin altında, 1973 Arap-İsrail savaşından sonra; bu ülkelerin petrolü bir "politik silah" olarak kullanmaları olgusu yatmaktadır. Şiddetli bir şekilde geri tepmesine rağmen, petrol gibi gıda ve suyun da politik bir silah olarak kullanılabilmesi olgusu Arap ülkelerinin bilinçaltılarında yer etmiştir. Bölüm 2.1.6'da da belirtildiği gibi, hızla artan nüfusu besleyebilmek için, 1980'ler sonrasında büyük miktarda tahıl dışalımını yapan Güney Akdeniz ülkeleri, hem gıda güvenliğini sağlamak hem de çalışan nüfusun büyük bir bölümünü istihdam etmek için tarım sektöründeki sosyal

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

politikaları sürdürmektedir. Bu durum gelecekte de, suyun büyük bir bölümünün teknik açıdan rasyonel olmayan bir şekilde tarımsal amaçlı olarak kullanımının devam edeceğini göstermektedir. Havzanın güney ve doğu ülkelerinin su politikalarının merkezinde yer alan verimsiz tarımsal sulama, havzada su ile ilgili olarak yaşanabilecek sorunların artmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Akdeniz Havzası'nda, suyun çok büyük bir bölümü sulu tarım için kullanılmasına rağmen, bu sektörün, ülkelerin Gayri Safi Milli Hasıllarına olan katkısı düşüktür. Özellikle havzanın güneyinde büyük oranda su tüketen bu sektörün sosyo-ekonomik gelişmeye olan katkısı ile, kullanılan su miktarı orantısızdır. Ancak özellikle Güney Akdeniz'de sürdürülen bu tarıma dayalı makroekonomik vizyonu, bölgenin özgün sosyo-ekonomik ve ekolojik koşulları ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Güney ve Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan su sıkıntısı, özellikle bu bölgedeki ülkeleri "kendine gerekli üretimi ülke içinde gerçekleştirmeye çalışan" bir anlayıştan, bu gıdaları "uluslararası pazarlardan sağlayabilecek bir gelişmişlik düzeyine sahip olma" anlayışına yöneltmelidir. Ancak, gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelerde, yönelmesi gereken bu politikaların önünde birçok kısıt bulunmaktadır. Örneğin; bu uygulama sonunda, ülkeler, dünya pazarlarına bağımlı hale geleceklerdir. Bu geçişin iyi organize edilememesi durumunda gelir düzeyi düşük olan kesim ve küçük çiftçilerin, büyük gıda üreticileri ve endüstrileri ile rekabet edememe riski ortaya çıkacaktır. Bu durum toplumda ileri düzeyde bir gelir dengesizliği yaratacağı gibi, kırsal kesimdeki üretimin dağılmasına neden olarak, kentlere doğru hızlı bir göçü zorlayacaktır. Diğer taraftan, birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Güney Akdeniz ülkelerinde de kırsal kesimin önemli bir bölümü halen kendilerini besleyebilecek düzeyde geçimlik üretim yapmaktadır. Stratejik planlama yapılarak başka alternatifler sunulmadıkça bu kesim daha uzun süreler bu üretime devam etme zorunluluğu duyacaktır. Bu da, bu ülkelerdeki tarım politikalarının, su baskısını azaltacak şekilde değiştirilmesini zorlaştıracaktır.

Havza'nın tümü için ekonomik olarak sulanabilecek alan konusunda sağlıklı veriler bulunmasa bile, sulamaya açılan alanlardaki mevcut gelişme verileri ile tarımsal su ihtiyacı konusunda aşağıdaki değerlendirme yapılabilir;

Akdeniz Havzası'nda halen sulanan arazi miktarındaki yıllık artış, sadece tarım için yılda yaklaşık 2 milyar m³ dolayında ek su kapasitesi yaratılması anlamına gelmektedir. Bu durum tek başına ele alınacak olsa bile, su yönetimi üzerindeki sulama suyu baskısının önemini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, özellikle, Güney Akdeniz bölgesinde tarım kesiminin kullandığı %80'lik su payı ile tarımsal katma değerlerin %20'nin altındaki payı karşılaştırıldığında; bölgede uygulanan tarım

politikalarının daha çok gıda güvenliği ve istihdama yönelik sosyal içerikli politikalar olarak kabul edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bölgedeki ülkelerin su kaynaklarının rasyonel kullanılmasına ilişkin alternatif kalkınma stratejileri oluşturması ve uygulaması gerekmektedir.

Diğer taraftan birçok Güney Akdeniz ülkesinde, özellikle Fas ve Mısır'da, nüfus artışı, besin tarımı üretiminin gelişmesinden daha hızlı olduğundan, 30 yıl önce dış ticaret dengelerini tarım ürünleri ihracatından sağlayan bu ülkeler artık kendi kendilerini beslemekte zorlanmaktadır. Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), 2000'li yılların başına kadar Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Suriye'nin özellikle tahıl alanında gıda dışalımını yapan ülkeler durumunda olacağını açıklamıştır. Bu ülkeler, bu bağımlılığı kırmak için tarımsal üretimi arttırarak bu yönde artan talebi karşılamak istemektedir. Akdeniz tarımında yıllık %4-%5 oranında talep artışı gerçekleşmektedir. Bu talep artışı suyun tarımda verimsiz bir şekilde kullanımını ivmelendirmektedir.

Akdeniz Havzası'nın genelinde, suyun sektörel dağılımı açısından tarımsal kullanımı, kentsel kullanım ve endüstriyel kullanım izlemektedir. Endüstriyel kullanım içerisinde enerji santrallerinin soğutma suyu ihtiyacı, sadece Fransa'da yüksek bir oran olarak ortaya çıkmaktadır. Suyun sektörel dağılımı, Akdeniz Havzası'ndaki bölgeler bazında incelendiğinde; güney bölgesinde kentsel ve endüstriyel su kullanımı oranlarının düşük, sulama suyu oranının ise yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, özellikle Güney ve Doğu Akdeniz bölgelerinde gelecekte tarımsal su talebinin, kit su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi üzerinde, diğer sektörlerdeki su taleplerine nazaran daha ağır bir baskı oluşturacağını göstermektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar, Akdeniz Havzası'nın özellikle güney ve doğu bölgesinin, gelecekte yaşayacağı su sıkıntısının etkilerinin azaltılmasında; stratejik planlama yapılması, su yönetimi politikalarının geliştirilmesi ile sulama suyu kullanımında su tasarrufunun yaygınlaştırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Ancak, ülkelerin dışa bağımlı ve istikrarsız ekonomik ve politik sistemleri ulusal bir kalkınma planı ve stratejisi uygulamalarını engellemektedir. Bu bağlamda oluşan ekonomik güçsüzlük ortamı bu ülkelerde, su tasarrufu ile birlikte verimliliği arttıracak sistemlerin daha geniş bir alanda kullanımını kısıtlamaktadır. Bu yöntemlerin kullanımının yaygınlaşması ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimleri ile doğru orantılı olarak artacaktır.

Özetle; Akdeniz Havzası'nın özellikle güney kesiminde bu gelişimin kısa süre içinde gerçekleşmesi beklenmediğinden, suyun klasik sulama teknikleri ile verimsiz olarak kullanımının devam etmesi ve su baskısının artma olasılığı yüksek görülmektedir.

4.1.2 Demografik Büyüme, Kentleşme ve Turizm

Akdeniz Havzası'ndaki ülkelerin 2000 yılında yaklaşık 400 milyon olan toplam nüfusunun, 140 milyona yakın bir kısmı Akdeniz sahil şeridinde yaşamaktadır. Sahil şeridindeki bu nüfusun yaklaşık 40 milyonluk bölümü ise büyük kentlerde toplanmıştır. Birleşmiş Milletlerin ortalama değişkenleri kullanılarak yapılan 2025 yılı projeksiyonunda, Akdeniz Havzası nüfusunun 550 milyon civarına ulaşacağı öngörülmektedir. Akdeniz Havzası'nın toplam nüfusu son elli yıl içerisinde ikiye katlanmıştır.

Havzanın kuzeyi ve güneyi arasında çok farklı olan nüfus artış oranları, Akdeniz Havzası üzerine yapılan her türlü stratejik öngörü çalışması için havzanın en karakteristik ve temel verisini oluşturur. Akdeniz Havzası'ndaki su baskısının artmasının önemli unsurlardan olan nüfus artışının. 2000-2025 arasında havza genelinde %0,9'luk bir oran ile nispi olarak önemini sürdürmesi beklenmektedir. Ancak bu artış eğilimi, havzanın alt bölgelerinde değişiklikler göstermektedir.

Mavi Plan çalışmalarına göre 2000 yılında 192 milyon olan Kuzey Akdeniz ülkeleri nüfusu, 2025'te 196 milyona, 235 milyon olan Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri nüfusu ise 327 milyona çıkacaktır.

Özetle; gelecekte Kuzey Akdeniz bölgesindeki ülkelerin nüfus artış hızı, diğer alt bölgelerdeki ülkelerinin artış hızlarından açıkça daha düşük olacaktır. Bu da su kaynakları üzerindeki nüfus baskısının, su kaynakları daha bol olan bölgede daha az, kıt olan bölgede ise daha yoğun olarak oluşacağını ortaya koymaktadır. Özellikle Güney ve Doğu Akdeniz bölgesinde öngörülen bu hızlı nüfus artışı ile oluşacak olan su talebi, su kaynakları ve suyun sektörel kullanımı üzerindeki baskıları yoğunlaştırarak arttıracaktır.

Akdeniz Havzası'nın su potansiyeli, bir yandan hızlı nüfus artışının baskısını yaşarken, diğer taraftan da havzanın Gayri Safi Milli Hasılası'nın yaklaşık %7'sini oluşturan turizm sektörünün, kurak periyotta pik yapan, su talebinin baskısına maruz kalmaktadır.

Bunların yanısıra havzada 1985 te %60 düzeyinde olan kentleşme oranının, 2025 yılında tüm havza için %75 değerine ulaşması beklenmektedir. Bugün bile. havzanın güney ve doğu ülkelerindeki kent nüfusunun sadece yarısına sağlıklı içme suyu temin edildiği göz önüne alınırsa, artan kent nüfusunun kentlere su temini ve suyun sektörel tahsisi üzerindeki baskıları arttıracığı ortaya çıkmaktadır. Daha çok metropolitan alanlardaki hızlı nüfus artışı nedeniyle, 2025 yılında, Kuzey Akdeniz ülkelerinde kentsel-evsel su tüketiminin %50 oranında, Güney Akdeniz ülkelerinde ise %250 oranında artması beklenmektedir (Grenon, 1988).

Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerinde kentsel hane su tüketimi, özellikle tarımla rekabet ettiği için, yatırım önceliklerinin belirlenmesi sırasında sorunlar yaratabilmektedir. Kentsel ve kırsal hane su tüketiminin toplam tüketim içerisindeki oranı nispi olarak azdır. Ancak bu tüketim, sulama talebinin en yüksek olduğu aylarda mevsimlik artış gösteren bir talep olma özelliğinden dolayı, nicel ve nitel olarak da önem taşımaktadır.

Özetle; Akdeniz Havzası'nın özellikle Güney ve Doğu kesiminde, hızlı demografik büyüme, hızlı kentleşme ve turizm faaliyetleri sonucu oluşacak ek su talebinin kısıtlı su kaynakları üzerindeki baskıyı arttıracığı ortaya çıkmaktadır.

4.1.3 Havzada Dış Su Kaynaklarına Bağımlılık

Akdeniz Havzası'ndaki 17 ülkenin 10 tanesi, su potansiyeli açısından, çeşitli oranlarda memba ülkelerine bağımlı veya su kaynaklarını kıyıdaş bir ülkeyle birlikte kullanmak durumunda olan ülkelerdir. Birçok Akdeniz ülkesinin su kaynaklarının bir bölümünün komşu ülkelerden gelmesi, havzada su sıkıntısı yaşanan bölgelerde su kullanımının bir sorun veya işbirliği potansiyeli olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Akdeniz Havzası'nda sadece İspanya, İtalya, Türkiye, Lübnan, Libya, Fas gibi ülkelerin su potansiyelinin tümü veya çok büyük bir bölümü ülke içi kaynaklardır.

Bölüm 2.2.2'de detaylı olarak verilen oranlarda dış su kaynaklarına bağımlılık nedeniyle, havzada memba ve mansap ülkeleri arasında su kaynaklarının kullanımı konusunda bazı sorunlar yaşanmaktadır. Akdeniz Havzası'ndaki bazı ülkelerarası veya bölgesel sorunların geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam etme olasılıkları yüksek görünmektedir. Konu bu açıdan ele alındığında; Akdeniz Havzası'nda, su kaynaklarının membasında veya mansabındaki ülkelere karşı ciddi hidropolitik ataklar yapan ve askeri riskler alan ülkeler, Mısır, Libya, İsrail ve Suriye olarak ortaya çıkmaktadır.

Akdeniz Havzası'nda, su potansiyeli en yüksek oranda (%96) dışa bağımlı olan Mısır, bu bağımlılıkları çok az olan Fas, Cezayir, Tunus gibi Arap ülkelerini de yanına alarak, uluslararası su konferanslarında, sınır aşan suların kaynaklarının yer aldığı memba ülkelerine karşı, hidropolitik ataklarda bulunmaktadır. Diğer taraftan Mısır'ın, Akdeniz Havzası'nda su ile ilgili birçok programda aktif bir rol üstlendiği ve bazı projeleri kendi ülkesinden yönetebilmek için gerekli tüm desteği sağladığı görülmektedir. Mısır, uyguladığı Akdeniz Havzası hidropolitiklerinde, memba ülkelerinin tutum ve davranışlarından dolayı mansap ülkelerinin uğrayacağı zararları öne çıkartarak, diğer Arap ülkeleri'nin de desteğiyle havzada etkili bir konum kazanma çabasındadır.

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

Mısır ve Türkiye, Akdeniz Havzası'nın doğusunda, jeopolitik ve jeostratejik konumları, demografik ve sosyo-kültürel yapıları ve gelişme çabaları ile, belirli benzerlikler taşıyan iki Müslüman ülke durumundadır. Ancak, bu iki ülke, su kaynaklarında ülke dışından gelen sulara bağımlılık açısından, tümüyle farklı koşullara sahiptir. Türkiye'nin su potansiyelinin %92'si ülke içi kaynaklardan oluşmakta ve Türkiye mansaptaki kıyıdaş ülkelere su sağlayan bir memba ülkesi konumunda bulunmaktadır. Bu durumun aksine, bir mansap ülkesi olan Mısır'ın su potansiyelinin %96'sı, ülke dışından gelen bir su kaynağından oluşmaktadır. Bu durumda Mısır'ın Nil Nehri için formüle ettiği hidropolitikalar, Türkiye'nin bir memba ülkesi olarak tespit ettiği hidropolitikalarla karşıtlıklar taşımaktadır.

Tarihsel geçmişi ve jeopolitik konumu itibarıyla, Arap dünyasında önemli bir yere sahip olan Mısır, bölgesel dengeler açısından da önemli bir güçtür. Bu nedenlerle Mısır'ın diğer Arap ülkelerinin de desteğini alarak Akdeniz Havzası'nda oluşturmaya çalıştığı hidropolitikaların, Türkiye'nin Akdeniz Havzası ve Ortadoğu için uygulayacağı hidropolitikaların önüne bazı eşikler çıkarması olasıdır. Ancak Akdeniz Havzası'ndaki ülkeler arasında gelecekte su sıkıntısı yaşama olasılığı yüksek olan Mısır, bu yaklaşımlarını Doğu Akdeniz'de yeniden şekillenen uluslararası ilişkiler süreci içerisinde işbirliği yönünde yumuşatmaya zorunlu kalabilir. Ancak yine de mevcut durum, Türkiye'nin Akdeniz Havzası için yapacağı hidropolitik, stratejik öngörü çalışmalarında, Mısır faktörünün göz önüne alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda açıklanan nedenlerle; Nil Nehri'nin hidropolitikası, Mısır'ın olduğu kadar Türkiye ve Akdeniz Havzası'nın hidropolitikası açısından da önem taşımaktadır.

Mısır'ın tek su kaynağı olan Nil Nehri, Ruanda, Brundi, Tanzanya, Zaire, Kenya, Uganda, Etiyopya ve Sudan'dan geçerek Mısır'a girip Akdeniz'e ulaşmaktadır. 1980'lerde yaşanan sekiz yıllık kuraklık, Nil Havzası ülkelerinin karşı karşıya buldukları krizi görmeleri ve bu konuda girişimlerde bulunmaları için zorlayıcı bir etken olmuştur. Aynı kurak dönemde, 1986-1987 yıllarında, Mısır'ın Asuan Baraj gölündeki su 125 milyar m³'ten 46 milyar m³'e düşmüştür (Bulloch, 1994). Barajdan üretilen elektriği kesilme noktasına getiren ve ülkedeki pek çok sulama ve su tüketim yasalarının değiştirilmesine neden olan bu kuraklık dönemi, Mısır'ı bu yaşamsal varlığına yönelebilecek tehditler konusunda daha ciddi olarak düşünmeye zorlamıştır. Nil Havzası'ndaki dokuz devlet arasında, nehrin nasıl kullanılacağı ve üzerinde ne gibi su yapılarının yapılacağı konusunda, herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır. Bu bölgede hâlâ geçerli olan tek anlaşma 1929 Mısır-Sudan anlaşmasıdır. Etiyopya ve Kenya dışında bütün Nil Havzası devletlerini içinde toplayan ve su sorunlarının yanısıra, enerji tasarrufu, çevre ve kültürel işbirliğine ilişkin politikaların tartışıldığı Undugo Grubu, havzada su tahsis

anlaşması yapma amacını güden en etkili inisiyatiftir. Bu grup, Mısır'ın önerisiyle elektrik üretimini ve ortak hidroelektrik projeler gerçekleştirmeyide gündemine almıştır. Ancak, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın çok yaygın olduğu havza ülkelerinde bu tip projelerin gerçekleştirilmesi şansı çok az görünmektedir. Bunun en çarpıcı örneği 1936'da "Yüzyılın Su Planı" olarak ortaya atılan ve 1974 yılında Mısır ve Sudan tarafından ortak proje olarak yapım anlaşması imzalanan Jonglei Kanalı'nın bitirilememiş olmasıdır. Bu proje, Beyaz Nil'in, Güney Sudan'daki Sud Bataklığından geçerken kaybettiği, 36 milyar m³'lük suyu geri kazanmak için uygulanmaya çalışılan önemli bir projedir. Yüksek maliyet, bölgenin politik istikrarsızlığı ve çevre kaygısı nedenleri ile uluslararası kuruluşların finansman desteği konusundaki isteksizlikleri, projenin yürütülmesini engellemiştir.

ABD'nin su kaynakları geliştirme kuruluşu olan, Bureau of Reclamation tarafından 1960'lı yıllarda yapılan çalışmalar, Nil'in yukarı havzalarında, sulama ve enerji amaçlı 26 baraj ve hidroelektrik santral yapılabileceğini göstermiştir. Bu durum, Mısır ve Sudan'a gelen sulara çok büyük bir eksilme yaratacağı için, bu iki ülkeyi büyük oranda rahatsız etmiştir. Mavi Nil Etiyopya'dan çıkarak Sudan'a her yıl 50 milyar m³ su akıtmaktadır. Etiyopya mansaptaki komşuları için çok önemli olan bu su kaynağında baraj ve hidroelektrik santraller yapma çabasını sürdürmektedir. Bu süreçte, İsrail'in Mısır'a karşı Nil'in stratejik kaynaklarını kuşatmak isteği ile, bu ülkeye altı baraj yapımı için yardım ettiği ileri sürülmektedir (Bulloch, 1994). Etiyopya'nın 1995'te 56 milyon, 2000 yılında 65 milyon olan nüfusunun 2010 yılında 94 milyona, 2025 yılında ise 135 milyona yükselmesi beklenmektedir (Gardner, 1997). Etiyopya, kişi başına 160 USD gayri safi milli gelir ile, dünyanın en fakir ülkelerinden birisi olup, su kaynakları ile ilgili projeleri geliştirmek mecburiyetindedir. Etiyopya'nın son dönemde daha fazla istikrara kavuşarak, gelişme çabaları içine girmesi, tarım, sanayi ve kentleşme alanlarında suya daha çok ihtiyacı olacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda ilerleyen zaman ile, su paylaşımı krizinin derinleşmesi ve bölgesel çapta istikrarsızlıklara neden olması olasılığı artmaktadır.

Mısır, Etiyopya'nın planladığı yeni barajların kendisi için %20 oranında su kaybına neden olacağını hesaplamıştır. Mısır, bu havzada Nil Nehri akışını azaltacak projelere karşı ataklar yapmak, ve memba ülkelerini kendilerinin yararına olacak, Jonglei Kanalı gibi projelere girmeye ikna etmek şeklinde bir hidropolitika yürütmektedir. Mısır, Nil Nehri konusunda gerektiği taktirde güce başvurmaya hazır olduğunu ve kendisine danışılmadan bu nehre yapılacak herhangi bir müdahalenin bir savaş nedeni olacağını açıklamıştır. Bu nedenle Nil Nehri'nin güvenliğini A kategorisi güvenlik düzeyine, alan Mısır'da, Nil'e yönelik her tehdide, Mısır Yüksek Komutanlığı'nın, Parlamento onayını almadan, askeri karşılık verme yetkisi bulunmaktadır (Bulloch, 1994).

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

Nil'in yukarı havzasındaki ülkelerde iç savaşlar, politik sıkıntılar ve diğer çatışmalar sona erdiğinde veya Afrika ülkeleri daha fazla politik bir istikrara kavuştuklarında; Nil sularının birlikte kullanımı konusu daha keskin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bu bölgede yaşanacak sorunlardan, Doğu Akdeniz Havzası'nın stratejik öneme sahip ülkelerinden biri olan Mısır'ın etkilenmesi, Akdeniz Havzası hidropolitliğini de doğrudan veya dolaylı olarak etkileyecektir.

Uyguladığı politikalar ile, Akdeniz Havzası hidropolitliğinin önemli aktörlerinden biri de, Libya olarak ortaya çıkmaktadır. Libya, yaşadığı su sıkıntısını çözmek için güneyindeki çölden kıyıya kadar uzanan ve yağışlarla yenilenemeyen büyük yeraltı fosil suyu kaynaklarını kullanmaktadır. 1984 yılında başlayan ve "Büyük Yapay Nehir Projesi" adı verilen bu proje, havzalar arası su aktarımı açısından dünyanın en büyük projelerinden biridir. Projenin Bengazi kentine günde 2 milyon m³ su taşıyan birinci aşaması 1994 yılında, Tripoli'ye su taşıyan ikinci aşaması 2000 yılında tamamlanmıştır. Toplam beş aşamadan oluşan bu projenin tamamlanmasıyla, Sahra Çölü'nde 450-650 m derinlikleri de açılan 960 adet kuyudan temin edilen, günde 6 milyon m³ su, Libya'nın Akdeniz kıyısındaki tarım ve yerleşim alanlarına taşınmış olacaktır. Ancak, yenilenemeyen bu fosil su kaynaklarının ömrünün 20 yıl ile 50 yıl arasında olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, 27 milyar dolar tutarındaki bu yatırımın, birim su maliyetinin çok yüksek olduğu ileri sürülmektedir (Bullock, 1994).

Bunun yanısıra bu suyun çekildiği Kufrah yeraltı suyu havzasının, Libya'dan Çad'a oradan da Mısır ve Sudan'ın içlerine kadar uzandığı ileri sürülmektedir. Bu konu, bölgenin en büyük askeri gücü olan ve su konusunda büyük bir duyarlılığa sahip bulunan Mısır'ı rahatsız etmektedir. Projenin ortaya çıkmasından sonra, Mısırlı jeologlar, Mısır Çölü'nün altındaki havzadan çekilen suyun yaratacağı kısmi boşluğun, Nil'den yeraltı suyu havzasına olan akışı arttıracak uyarısında bulunmuştur. Bunun ani çökmelere neden olabileceği ve Mısır'ın Libya sınırının doğusundaki vahalarını yok edebileceği ileri sürülmüştür. Ayrıca, Mısırlı uzmanlar, Batı Sahra'da kendi yeraltı suyu havzalarının Libya havzasına bağlı olduğunu iddia ederek, Libya'nın bu projesinin Mısır'daki durumu etkileyeceği uyarısında bulunmuştur. Libya'nın suyu çektiği bölgede, çekimin denetimsiz olduğu dönemlerde yapılan araştırmalar, yeraltı suyu seviyesinin yılda 15 metre düştüğünü göstermiştir. Londra Üniversitesi'nden Prof.Tony Allan'a göre; Libya tam kapasite ile su çekimine başladığında, Sarir bölgesindeki su seviyesi yılda iki metre azalacaktır (Bullock, 1994). Bu durumun, daha derin pompaj gerektirmesi nedeni ile suyun fiyatını ve dolayısıyla da tarımsal üretimin maliyetini arttırması beklenmektedir. Minimum gıda güvenliğini sağlamak amacıyla olan Libya, daha fazla su çekmek istediğinde, zaten kaygılanıp harekete geçmeye hazır olan komşu

ülkelerin bu durumdan daha fazla rahatsız olacağı ileri sürülmektedir. Libya'nın, Sudan ve Mısır'ın da üzerinde hak iddia ettiği, geniş bir su kaynağından yararlanması, bölgenin çelişkili konularından biri olup, gelecekte Akdeniz Havzası'ndaki gelişmeleri olumsuz yönde etkileyebilecek bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

İsrail, dış politika atakları ve uyguladığı stratejilerle Ortadoğu ve Doğu Akdeniz havzasındaki uluslararası ilişkilerin önemli aktörlerinden biridir. Bölgenin en gelişmiş ülkesi olan İsrail halen yenilenebilir su kaynaklarının tümüne yakınına kullanan ve önlem alınmazsa gelecekte su kıtlığı yaşama olasılığı yüksek ülkeler arasında yer almaktadır. İsrail'in 2.15 milyar m³ (bazı kaynaklara göre 1.6 milyar m³) olan toplam yenilenebilir su kaynağının %40'ı Ürdün Nehri'nden, %60'ı ise yeraltı suyu kaynaklarından oluşmaktadır. İsrail'in yeraltı suyu kaynaklarından en önemlileri Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da yer almakta olup, bu bölgede yaşayan Filistinlilerin su kullanımları düşük miktarda olacak şekilde, katı kurallarla sınırlandırılmıştır.

Ürdün Nehri Havzası, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun su kaynaklarının birlikte kullanımı açısından en kritik bölgesini teşkil etmekte olup, bölgenin nehir sistemleri içerisinde yeni bir çatışmaya yol açabilme olasılığı en yüksek olan nehir olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedenleri, bu suyun, aralarında çok ciddi siyasi gerginlikleri olan beş ülke tarafından kullanılıyor olması, suyun aşırı kullanılmış düşük kaliteli olması ve bu su kullanımı ve kirlilik sorunlarının ancak büyük bir ortak proje ile çözülebilecek olması olarak sayılmaktadır.

Bu havzadaki en büyük sorun, İsrail ile Ürdün arasında olup, bu ülkelerden hangisi Ürdün Nehri'nden daha çok su alırsa, diğeri daha az almaya zorunlu kalmaktadır. Diğer taraftan Suriye ve Lübnan'ın da bu suyu kullanıyor olmaları, bu su denkleminin çözümünü dahada zorlaştırmaktadır. Ürdün Kralı 1990 yılında, "Ürdün'ü savaş durumuna getirecek tek konu sudur" şeklinde İsrail'e açık bir uyarıda bulunmuş, ancak bu gerginlik sürmemiş ve 1994 yılında bu iki ülke arasında kapsamlı bir su kullanım anlaşması imzalanmıştır. İsrail'in su konusunu bugüne değin askeri operasyonlarının hedef ve stratejileri içerisine alması, su kullanımı açısından bu bölgedeki durumun ciddiyetini artırmaktadır. İsrail, 1967 savaşından sonra Golan Tepelerini işgal ederek Şeria kaynaklarının Suriye tarafından çevrilme politikasını önlemiş, Yarmuk Nehri'nin yarısını kontrol altına almış ve suyu stratejik olarak kullanmada en korkusuz adımını atmıştır. İsrail suyu bölgede bir politika aracı olarak kullanmakta hiç tereddüt etmemekte, Filistin'li yerleşimcilerin su kullanma hakkını kısırarak buldukları yerleri terk etmeye zorlamaktadır. Bu bölgede su konusunda yeni işbirliği olanaklarının yaratılması, bölgenin istikrarsız yapısı ülkeler arasındaki gerginlikler ve bölge dışından yapılan

müdahaleler göz önüne alındığında, yakın bir gelecekte mümkün görünmemektedir.

Bu durumda, Doğu Akdeniz Havzası'nda su konusundaki mevcut anlaşmazlıklarının geleceğe taşınacağı ve havzanın istikrarsızlığına dolaylı yansımalarının olabileceği ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, Fırat ve Dicle sularının kullanımı konusunda, Türkiye'nin "üç aşamalı planı", Suriye'nin ise tahsis yerine paylaşımı öne çıkarma politikaları devam etmektedir. Bugün, su konusunda yaşadığı sorunları abartan ve Türkiye'ye karşı politikalarıyla gelecek için elini güçlendirmeye çalışan Suriye'nin işbirliğine uzak tavrı sürmektedir. Bu nedenle bu anlaşmazlığın gelecekte Doğu Akdeniz Havzası'nın hidropolitikliğinin etkili bir unsuru olma olasılığı mevcuttur.

4.1.4 İleriye Dönük Su Kıtlığı ve Alternatif Kaynaklar

Akdeniz Havzası'nda su potansiyeli ve su kaynaklarının kullanımı genel olarak değerlendirildiğinde; suyun özellikle Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerinde, hızlı nüfus artışı, kentleşme, turizm, gıda güvenliği sağlamaya yönelik tarım politikalarının baskısı ve kirlenme tehdidi altında olduğu ortaya çıkmaktadır. Havza için yapılan çeşitli projeksiyonlar ve geliştirilen senaryolar, yenilenebilir su kaynakları halen yetersiz düzeyde olan; Filistin-Gazze, Malta, İsrail, Tunus ve Libya'da talebin karşılanabilmesi için kişi başına su kullanımını azaltacak tedbirlerin alınması, fosil yeraltı suyu, artılmış atık su veya deniz suyundan yararlanma veya su ithalatı gibi tedbirlere ihtiyaç duyulacağını ortaya koymaktadır. İspanya, Fas, Cezayir, Mısır, Kıbrıs gibi ülkelerin ise 2025 yılına kadar olan ihtiyaçlarını, ancak yeni kaynakları geliştirerek veya kişi başına su kullanımını bugünkü düzeyde tutarak ve bölgeler arasında su aktarımları yaparak sağlayabilecekleri ortaya çıkmaktadır. Havzada Fransa, İtalya, Yunanistan, Eski Yugoslavya, Türkiye ve Lübnan'ın gelecekte kişi başına su kullanımındaki artışı karşılayabilecek ölçüde yeterli ek kaynağa sahip oldukları, ancak bu kaynaklarını gerek nicelik gerekse nitelik açısından koruma ve kontrol altında bulundurmaları gerektiği görülmektedir.

Halen çekilen suyun toplam potansiyel içerisindeki oranları göz önüne alındığında ise; Akdeniz Havzası'nda su sıkıntısıyla ilk planda karşılaşacak olan ülkeler; Libya, Filistin-Gazze, İsrail ve Malta olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ülkeleri, Tunus, Cezayir ve Kıbrıs'ın izleyeceği öngörülmektedir.

Bölgede nüfuslarının toplamı 28 milyon civarında olan, İsrail, Ürdün, Libya, Filistin Bölgesi, Tunus ve Malta, da kişi başına düşen yenilenebilir su potansiyeli, su yoksulluğunun en düşük eşiği olan, yılda 500 m³ değerinin altında bulunmaktadır (Gardner, Engelman, 1997). Buna ek olarak bu ülkelerde yenilenebilir doğal su kaynaklarının tümü, hatta bazı ülkelerde aşırı çekim nedeniyle daha da fazlası,

kullanıma alınmaktadır. Akdeniz Havzası'ndaki birçok ülkede su sorununu hafifletebilmek için yenilenemeyen yeraltı suyu potansiyelleri kullanılmaktadır. Diğer taraftan Akdeniz Havzası'nda atıklar ile kirlenilen yeraltı ve yüzeysel suyun kirliliğinin, birçok ülkede ekonomik olarak artırılabilme düzeyini aşmak üzere olduğu ileri sürülmektedir (Benblidia, 1997). Böylece Akdeniz Havzası'nda gelecekte yenilenebilir su kaynaklarında miktar olarak yaşanacak su sıkıntısına, su kaynaklarının kirlenmesi ile gelen problemler de eklenince sorunun çözümünün daha da zor hale geleceği görülmektedir.

Dünyada su sorunu yaşanan bazı bölgelerde, deniz suyu artırılarak tatlı su elde edilmektedir. Akdeniz Havzası'nda ise deniz suyunu ve atık suları arıtarak alternatif tatlı su kaynağı yaratma konusundaki çabalarda, 1990 yılından sonra bir artış gözle çarpılmaktadır. Ancak, havza ülkelerine genel olarak bakıldığında, Malta hariç (%60), artırılmış atık su ve deniz suyu kullanımının, yıllık toplam su kullanımı içerisinde halen önemli bir orana ulaşmadığı görülmektedir. Akdeniz Havzası'nın tümünde, 2025 yılında klasik olmayan su kaynaklarından elde edilebilecek su miktarı, sadece 13 milyar m³ olarak tahmin edilmektedir (Benblidia, 1997).

Havzada deniz suyu artımına daha çok Lübnan, Cezayir, Libya, Malta, İsrail, İspanya ve İtalya tarafından önem verilmekte olup bu ülkelerden İspanya ve İtalya'nın diğer ülkelerden çok daha fazla miktarda deniz suyunu artıması dikkat çekicidir. İtalya'da arıtılan deniz suyunun büyük bir bölümünün Sicilya, Sardunya ve diğer küçük adaların su ihtiyacını karşılamak için kullanıldığı tahmin edilmektedir. Ancak kişi başına düşen yenilenebilir su potansiyeli açısından sıkıntı yaşamayan İtalya'nın bu adalara su ihraç etme yerine deniz suyunu arıtmayı tercih etmesi de dikkat çekicidir. İsrail ise 2010 yılına kadar deniz suyu arıtma tesisi toplam kapasitesini yılda 400 milyon m³'e çıkarmayı planlamaktadır.

Halen mevcut teknolojilerle, çeşitli enerji kaynakları ve farklı arıtma teknikleri kullanılarak, arıtılan deniz suyunun metreküp maliyeti 1,2-2,5 USD arasında değişmektedir (Bilen, 1996, Joule-Thermie, 1998). Bu maliyetin düşürülebilmesi için tüm dünyada teknoloji geliştirme çalışmaları sürdürülmektedir. Deniz suyu artımında üretim maliyetinin yaklaşık %30-45'ini enerji maliyetleri oluşturmaktadır (Semiat, 2000). Bu nedenle deniz suyu arıtma maliyetinin düşürülmesinde en önemli rolü membran teknolojisinin yanısıra daha ucuz alternatif bir enerji kaynağının geliştirilmesi oynayacaktır. Böyle bir kaynak geliştirilene değin deniz suyu artımı ile su sıkıntısının ekonomik olarak çözülmesi ve bu yöntemle elde edilecek suyun yaygın bir şekilde kullanılabilmesi pek mümkün görülmemektedir. Bu durum, havzanın güney ve doğusundaki ülkelerde, gelecekte artarak yaşanması beklenen su sıkıntısının ekonomik olarak çözümü için, artırılmış deniz suyu

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

kullanma alternatifini koşula bağlamakta ve gelecek projeksiyonları içinde önemli bir yer tutmasını önlemektedir.

Havzada artan su talebinin karşılanması için; Fosil yeraltı suyu, artırılmış atıksu veya deniz suyundan yararlanma gibi yöntemlerin yanı sıra, son dönemde su ithalatı alternatifi de gündemde yer almaktadır. Sorunun hafifletilmesi konusundaki çabaları uluslararası ilişkilere doğru kaydıran bu alternatif, havzanın hidropolitiğinin etkili unsurlarından biri olacaktır.

4.2 AKDENİZ'İN HİDROPOLİTİĞİ VE TÜRKİYE

4.2.1 Türkiye'nin Akdeniz Politikası

Türkiye'nin, AB üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri ile, ekonomik ilişkileri siyasi gelişmelere paralel bir seyir izlemiş olup, 1974'deki petrol krizi ve ilk İran-İrak Körfez savaşı boyunca, özellikle Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaşma gözlenmiştir. Daha sonra, bölgede yoğunlaşan güç mücadelesi ve Libya'nın uluslararası sistemden dışlanması ile, bu ilişkilerde bir durgunluk dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Bu durumun ticari ve ekonomik ilişkiler açısından yarattığı olumsuzluklar, daha sonra, Türkiye üzerinde Akdeniz ülkeleriyle olan ekonomik ilişkileri geliştirme baskısı yaratmıştır. Türkiye'nin Akdeniz ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerindeki avantajlarından birisi, bu ülkelerin Türkiye'nin dış ticaret fazlası sağlayabildiği tek ülke grubu olmaları, diğeri ise Türkiye'nin Akdeniz ülkeleri ile ticaretinde çok geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine sahip bulunmasıdır (Tınar, 1998). Bu durum, Türkiye ile Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin gelişme potansiyelini açıkça ortaya koymasına rağmen AB üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri ile dış ticaretimiz yeterince gelişmemiş, ihracatımız son yıllarda artış eğilimi gösterse de istenilen düzeye ulaşmamıştır. 1995 yılında Türkiye'nin Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerine olan toplam ihracatı 1.4 milyar USD iken bu miktar altı yılda %57 oranında artarak 2001 yılında 2.2 milyar USD'a çıkmıştır. Bu artışta en büyük pay İsrail'e yapılan ihracata aittir. Aynı dönem içinde İsrail'e olan ihracatımız %160 oranında artmıştır. Türkiye 2001 yılında Doğu Akdeniz ülkelerinden İsrail'e 617 milyon USD, Lübnan'a 237 milyon USD, Suriye'ye ise 281 milyon USD'lık ihracat gerçekleştirmiştir. Irak ile 1990 yılında 2.5 milyar USD olan dış ticaret hacmimiz son dönemde 600 milyon USD civarında gerçekleşmektedir.

Türkiye, 2001 yılında, Fas'a 90 milyon USD, Tunus'a 140 milyon USD, Cezayir ve Mısır'a da ayrı ayrı 421'er milyon USD olmak üzere toplam 982 milyon USD'lık ihracat yapmıştır. Güney Akdeniz ülkelerinin Libya hariç tümünü kapsayan bu ihracat değeri aynı yılda Türkiye'nin sadece İspanya'ya yaptığı ihracat değerine karşılık gelmektedir. Türkiye 2001 yılında İspanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan'a

toplam 5,6 milyar USD'lık ihracat gerçekleştirmiş olup bu miktar, AB'ye aynı yıldaki toplam ihracatımızın yaklaşık üçte biridir.

Türkiye'nin AB üyesi olmayan bölge ülkelerinin çoğu ile, tarihi ve kültürel bağları bulunmasına rağmen, bu ülkelere yönelik özel bir politika oluşturmamış olduğu ve konuyu genellikle AB ile ilişkiler çerçevesinde, Avrupa Akdeniz Ortaklığı bağlamında, ele aldığı ancak, bu alanda da yoğun bir çaba göstermediği görülmektedir. Bu politika son dönemde İsrail için farklılaşmış ve Türkiye Arap Birliği'nin doğrudan ve dolaylı tepkileri ile karşılaşmasına rağmen İsrail ile ekonomik ve teknolojik alanlarda çok yoğun bir ilişki içerisine girmiştir. Bu gelişmede, İsrail ile 1996 yılında imzalanan ve 1997 yılında yürürlüğe giren serbest ticaret alanı anlaşmasının yanısıra, 1996 yılında imzalanan askeri eğitim ve işbirliği anlaşması da önemli bir rol oynamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerdeki gelişme eğiliminin süreceği görülmektedir. Özetle; Türkiye yakın geçmişte bir politika değişikliği yapmış ve etrafındaki Arap ülkeleri çemberini kırma çabasındaki İsrail'in yaklaşımlarına kapısını daha çok açmıştır. Bu ittifak Ortadoğu'nun stratejik haritasını değiştirebilecek ve hatta İsrail'in stratejik tecrit edilmişliğini sona erdirebilecek bir potansiyele sahip olarak değerlendirilmektedir (Yıldız, 2000),

Türkiye'nin yakın geçmişte İsrail ile geliştirdiği, ancak bugüne kadar diğer Akdeniz ülkelerine karşı pek aktif olmayan dış politikasının temelinde Tınar (1998)'a göre "Türkiye'nin bölgeye ekonomik ve sosyal ilişkilerin gelişebileceği bir potansiyel gözü ile bakmaması özellikle Ortadoğu'nun bir kriz bölgesi olarak algılanması ve atılacak adımların yaratacağı sıkıntılardan kaçınması yatmaktadır. AB ile ikili ilişkilerini gelecek vadeden sağlıklı bir zemine oturtamamış olmasına rağmen uzun zamandır hedefi AB'ye tam üyelik olan Türkiye, Akdeniz İşbirliği programı ile oyalanmayı kabullenmemiştir. Bu da Türkiye'nin Avrupa-Akdeniz İşbirliği Projeleri'ne vermesi gereken ağırlığı azaltan bir etken olmuştur. Türkiye'nin bu politikasında Karadeniz Ekonomik İşbirliği alanı içerisinde kendini daha etkili bir ülke olarak hissetmesi ve ağırlığını bu işbirliği alanına doğru kaydırması da rol oynamış olabilir. Ancak KEİ'nin, uygulayacağı politikalar ve organizasyon açısından, hala birçok eksiklik ve belirsizlik taşıması, bu alanın, yakın bir gelecekte, Akdeniz Havzası'na alternatif bir işbirliği alanı olabilmesi olasılığını zayıflatmaktadır.

Diğer taraftan petrol boru hatları, su ve yeni ipek yolundan oluşan üç önemli ekonomik değer, yakın bir gelecekte, Avrupa, Akdeniz, Kafkasya üçgeninden oluşan bölgenin stratejik önemini arttıracak düşünülürse; Akdeniz Havzası'nın Türkiye için daha büyük önem kazanacağı ortaya çıkmaktadır. Gelişecek bu koşullar, Türkiye'nin Akdeniz Havzası'ndaki gelişmelere ayak uydurma çabalarından ibaret olan Akdeniz politikasında bazı değişiklikler yapmasını gerektirecek koşullardır. Ancak, Türkiye'nin halen AB-Akdeniz Ortaklığı Programı

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

içerisinde aktif bir rol üstlenmediği ve İsrail hariç, diğer AB dışı Akdeniz ülkeleri ile de ilişkilerini geliştirmek için yeterli çabayı sarf etmediği görülmektedir.

Konu bir diğer açıdan incelendiğinde; Türkiye'nin son yıllarda İsrail ile girdiği kapsamlı ilişkiler, stratejik işbirliğine doğru giden adımlar olarak ortaya çıkmaktadır. İsrail için önemli ticari avantaj ve stratejik açılımlar sağlayan bu süreç, Türkiye'nin AB dışındaki Akdeniz ülkeleriyle olan ilişkilerinde ise bazı sorunlara yol açabilir. Bu nedenle Türkiye İsrail ile olan ilişkilerinde yürüttüğü bu dış politika atağının yanısıra, Akdeniz Havzası Politikası'nı daha etkili bir çizgiye oturtmalıdır. Türkiye, bunun için, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı bünyesinde yürüyen projelerde daha aktif roller alarak, bölgedeki ilişkilerini geliştirebilir. Türkiye ve AB'nin diğer Akdeniz ülkeleriyle olan ticari ilişkileri karşılaştırıldığında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesinde daha avantajlı durumda bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Batı Akdeniz'deki Fas, Tunus Cezayir'de ise coğrafi yakınlık ve yakın tarihten gelen ilişkileri nedenleriyle Fransa, İspanya ve İtalya'nın ağırlığı daha çok hissedilmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Akdeniz Havzası politikası içerisinde, öncelikle Doğu Akdeniz'e yönelmesi akıllı ve gerçekçi bir politika olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye AB- Akdeniz Politikası'nın kapsamına sıkışıp kalmadan, sadece belirlenmiş politikaların uygulayıcısı olma konumundan kaçınarak, kendine özgü bir Akdeniz politikası ve hidropolitikası ile farklı açılımlar yaratabilir. Bu açılımlarda Arap ülkeleri ile olan ilişkilere de daha ileri boyutlar kazandırılabilir.

Türkiye'nin Akdeniz Havzası politikalarının hedef bölgesi konusunda farklı fikirler öne sürülmektedir. Bazı uzmanlar benzer ihracat ürünleri ile, aynı pazara yönelmiş ülkeler arasında, ekonomik işbirliği kurulması güç olduğundan, Türkiye'nin daha çok Doğu Akdeniz ülkeleri üzerinde durması gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu görüşün karşısında olanlar da, hem Akdeniz alanını sınırlamanın güç olduğundan hem de Doğu Akdeniz'de siyasi nedenlerle ilişkileri gergin olan ülkeleri bir araya getirmenin mümkün olmadığından söz ederek, Türkiye'nin Akdeniz Havzası için ayırım yapmadan bütünü kucaklayan bir politika geliştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak, Batı Akdeniz'in, bugüne kadar kurulan ilişkiler ve coğrafi avantajlar nedeniyle, AB'nin etki alanında kalmaya devam edeceği göz önüne alınırsa; Türkiye'nin İsrail ile birçok alanda ilişkilerini geliştirerek hız ve önem verdiği politikanın Doğu Akdeniz'e yönelik reel bir dış politika açılımı olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye bu alana yönelik bir dış politika açılımı gerçekleştiriyorsa Kıbrıs konusunda da hata yapmamak zorundadır.

Son zamanlarda Akdeniz Havzası'nın gerek ekolojik gerekse ekonomik ve siyasi ilişkiler açısından Karadeniz Havzası ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği şeklinde bazı yorumlar yapılmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 24 Eylül 1999 tarihinde Strassbourg'da düzenlediği, Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden 300'e yakın sivil toplum kuruluşu temsilcisinin katıldığı, Kuzey-Güney Diyalogu ve İşbirliği

Konferansındaki üç ana konudan birisini "Akdeniz ve Karadeniz Havzası'nın Sürdürülebilir Gelişmesi" oluşturmuştur. Bu konferansta, Avrupa Global İşbirliği ve Dayanışma Merkezi Başkanı Miguel Martinez yaptığı yorumda; "Akdeniz Projesi'nin bir rüya değil ama kelimenin tam anlamıyla bir ütopya" olduğunu ifade etmiştir. Avrupa Birliği içerisinde belirli çevrelerdeki genel eğilim barış, istikrar ve sürdürülebilir gelişme için Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri arasındaki işbirliğinin desteklenmesi yönünde ortaya çıkmaktadır. Bu konuda hazırlanan bir rapor, 1999 Eylül'ünde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nde tartışılmış ve iki bölge arasında hem ekonomik hem de Parlamentolar arası işbirliğinin artırılması gereği vurgulanmıştır.

AB'de, son dönemde üzerinde daha fazla durulan Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri arasındaki işbirliği planları, her iki bölgede de kıyası bulunan Türkiye'nin önüne bir diğer stratejik avantaj sağlama olanağı koymaktadır. Bu durumda Türkiye, AB-Karadeniz, Akdeniz-Karadeniz işbirliği girişimlerinde anahtar ve köprü ülke olma konumuna sahip olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin bu alandaki gelişmeleri dikkatle izleyip hazırlıklar yaparak yeni açılımlar yaratabilir.

4.2.2 Türkiye'nin Akdeniz Hidropolitikası

Akdeniz Havzası'nın stratejik önemini arttırarak ve Türkiye'ye avantaj sağlama olanağı yaratan gelişmeler, Türkiye'nin yakın gelecekte bölgesel bir güç olmasa da bölgede daha etkili bir anahtar ülke konumuna sahip olabileceğini göstermektedir. Bunun için Türkiye önce bir karar verme durumundadır. Türkiye, geçmiş deneyimleri ile birlikte son birkaç ayda yaşadığı yoğun dış politika sürecini, AB ve ABD arasındaki güç mücadelesini, AB içerisindeki dış politika kırımlarını, jeostratejik konumunun avantaj ve dezavantajlarını, bu avantajları ulusal faydaya çevirme çabalarını bu kez daha dikkatli bir şekilde değerlendirebilir. Bu değerlendirme sonrasında öncelikle; "izleyeceği ulusal kimlikli politikalarla bölgesel bir güç olmaya" veya geçmişte olduğu gibi "bölgede dost ve müttefik bir ülke olarak kalmaya" karar vermek zorundadır. Bu karar sonrasında bölgesel bir güç olmak isteyen Türkiye, Akdeniz ve Karadeniz'e yönelik dış politika stratejileri hazırlarken bu stratejilerinin içerisinde Akdeniz Havzası için uygulayacağı ulusal kimlikli hidropolitikalara da yer vermek durumundadır.

21. yüzyıl için jeostratejik bir değerlendirme yapıldığında; Avrupa ve ABD merkezleri için Türkiye hassas konumda olan bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Soğuk savaş dönemine genel olarak bakıldığında; petropolitik kavramının politikaların belirlenmesinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. 21. yüzyılda bu politikaları belirleyecek olan argümanlardan en önemlileri ise, petrolün dışında doğalgaz ve su olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Türkiye, doğalgaz yolunun üzerinde olan ve

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

hidropolitika uygulamak için yeterli kaynaklara sahip bulunan bir ülke olarak, hem Ortadoğu'da hem de Akdeniz Havzası'nda önemli bir konum kazanmaktadır.

Türkiye, havzada stratejik bir doğal kaynak olan suyu, politika manevra unsuru olarak kullanıp, "hidropolitik" strateji belirleyip, yönlendirici politikalar uygulama olanağına sahip bir ülkedir. Ancak, havzadaki su sorunlarının çözümüne stratejik bir doğal kaynakla müdahil olmadan önce çok detaylı analizler yapılmalıdır.

Akdeniz Havzası'nın büyük bir bölümünde su problemi yaşanmaktadır. Havzanın doğusunda, daha çok "Ortadoğu Su Sorunu" kimliğiyle, yaşanan problem, sadece Fırat ve Dicle su kaynaklarına sahip olan Türkiye ile Suriye ve Irak arasında değil, aynı zamanda Ürdün ve İsrail, Ürdün ve Suriye, Suriye ile İsrail ve Filistin arasında da yaşanmaktadır. Bu nedenle su, Akdeniz'in doğusunda veya Ortadoğu'nun bu bölümünde, siyasi çözüme endekslenmiş stratejik bir doğal kaynak haline gelmiştir. Bu durum bu bölgede suyun siyasileşme süreci olarak da ele alınabilir. GAP'ın yaşama geçirilmesiyle başlayan süreç ve Türkiye tarafından önerilen Barış Suyu Projesi ve son yıllarda sürekli olarak üretilen su savaşı senaryoları suyun bir politik kavram olarak algılanmasını pekiştirmiştir.

Suyun siyasileşmesi Türkiye'ye bir hidropolitik izleme olanağını kendiliğinden sunmuştur. Konu Akdeniz Havzası ölçeğinde ele alındığında; Türkiye Doğu Akdeniz bölgesinde, gerek KKTC'ye Boruyla Su Temini Projesi, gerekse Manavgat Çayı Su Temini Projesi ile su ihraç etmeye niyetli ve hazır bir ülke konumuna gelmiştir. Hatta KKTC'ye plastik su torbaları ile su taşıma projesini başlatarak ilk adımları atmıştır. Ancak, bu adımlar nedeniyle bazı yetkililerin, "Türkiye'nin su dışsatımı ile 2020'li yıllarda bölgenin hidropolitik dengelerini değiştiren bir ülke olacağını ifade etmeleri", çok iddialı açıklamalar olmuştur. Bilindiği gibi; bugüne değin su ithali ile ilgili birçok proje yapılmış olmasına rağmen, ülkelerin su gibi yaşamsal öneme sahip bir doğal kaynak konusunda bağımlı olmak istememeleri ve alternatif su kaynakları lobilerinin çabaları, bu konuda uygulamada adımlar atılmasını kısıtlamıştır. Yaşanmakta olan süreç Akdeniz Havzası'nda su ithalinin su kıtlığını çok kronik bir düzeyde yaşayan ülkeler ile bu ülkelerin stratejik işbirliği veya bölgesel ekonomik işbirliği yapmaya niyetli olduğu ülkeler arasında daha kolay gerçekleşebileceğini ve sorunsuz olarak yürütülebileceğini ortaya koymaktadır.

Son dönemde, Türkiye ve İsrail arasında gelişen ve ABD'yi de kapsayan ittifak sürecinin, Ortadoğu jeopolitikaları için önemli sonuçlar yaratabilecek bir değişiklik olduğu ileri sürülmektedir. Doğu Akdeniz'de bu iki ülke arasında güçlenen ilişkiler, Ortadoğu'yu da etkileyebilecek yeni bir çizgi, yeni bir güç dengesinin ortaya çıkışı olarak yorumlanmakta ve özellikle Arap ülkelerini endişelendirmektedir. Ankara-Tel Aviv arasında imzalanan askerî anlaşma ve stratejik işbirliği sürecinin İslam

dünyası üzerindeki etkileri konusunda Ürdün temkinli davranmakta ve İslam dünyası'nın Türkiye'ye karşı husumet göstermemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Türkiye ile Ürdün arasında askeri işbirliği alanındaki ilişkiler gelişip güçlenmektedir. Bunun yanı sıra İsrail ve Ürdün 1994 yılında kapsamlı bir su kullanma anlaşması, Ekim 1995 te bir ticaret anlaşması imzalamış ve "İsrail-Ürdün Serbest Ticaret Anlaşması" konusunda ilke birliğine varmıştır. Ürdün halen askeri ilişkileri de kapsayacak şekilde İsrail ile iyi ilişkilere sahip ender Ortadoğu ülkelerinden birisidir. Ortadoğu serbest ticaret bölgesinin oluşturulması, Türkiye, İsrail ve Ürdün arasındaki ilişkileri daha da geliştirecek niteliktedir. Manavgat'tan su dış ticareti ile ilgili en ciddi görüşmeler de Türkiye ile bu iki ülke arasında gerçekleşmektedir

Türkiye'den Manavgat suyu için talepte bulunan ülkeler arasında Ürdün ve İsrail öne çıkmaktadır. Bunun nedenleri; bu ülkelerin bu suya olan ihtiyaçları ve su bütçelerindeki açıklarını bu yolla kapatma istekleridir. Ancak, uzun vadeli su dış ticareti anlaşmalarında ülkenin su ihtiyacı bu anlaşmanın gerçekleştirilmesi için gerek şart olup yeter şart değildir. Bu ticaret, stratejik işbirliği yapan, bölgesel ve ekonomik işbirliği programları uygulayan ülkeler arasında daha kolay bir şekilde gerçekleşebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; su talebinde bulunan ülkeler ile Türkiye arasındaki ilişkilerin son dönemde bölgedeki diğer ülkelere nazaran çok daha ileri boyuta taşınmış olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki su dış ticaretini daha olabılır kılmaktadır. Diğer taraftan, sözkonusu ülkelere talep edilen yıllık su miktarlarının, bu ülkelerin mevcut ve yakın gelecekteki su açıklarının ancak küçük bir bölümünü karşılayabileceği de dikkat çekici bir diğer husustur. Bu durum sözkonusu ülkelerin başka alternatif su kaynağı arayışı içinde olabileceklerinin yanı sıra bu anlaşmanın stratejik ilişki sürecinde bir işbirliği aracı olarak değerlendirildiği olasılığını da düşündürmektedir.

Bu anlamda, halen su ticareti anlaşması yapmaya en yakın olan ülkelerin, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki sıcak ve dinamik süreç içerisinde, stratejik müttefik veya ekonomik, siyasi ve askeri işbirliğini geliştirme çabası içerisinde olan ülkeler olduğu görülmektedir. Bu da, büyük miktarlarda ve uzun süreli bir su dış ticaretinin gerçekleşebilmesinin, ülkelerin bu doğal kaynağa duyacağı ihtiyacın ötesinde diğer bazı koşullara da bağlı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Türkiye, özellikle Manavgat su satışı görüşmeleri sürecinde, önemli teknik ve hidropolitik deneyimler elde etmiştir. Türkiye bu deneyimlerle, Akdeniz Havzası'nda uygulayacağı hidropolitikalar için yeni değerlendirmeler yaparak yeni açılımlar yaratma olanağına sahip bulunmaktadır.

Uygulamaya konulan projeler ve yapılan açıklamalar Türkiye'yi Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde aktif bir hidropolitika uygulamaya doğru yaklaştırmaktadır.

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

Ancak, bu gelişmeler, suyun siyasallaştığı düşüncesinin ışığında, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası güçler dengesine göre aktif ve Ortadoğu-Akdeniz havzasında su kozunu kullanan bir dış politika stratejisi benimsediğini söylemek için, yeterli değildir.

Manavgat'tan su satışı için tesislerin tamamlanmış olması, havzada uygulayacağı dış politika atakları için Türkiye'ni elini güçlendirmiştir.. Manavgat'tan su satışının Türkiye'nin kendi hidropolitikası çerçevesinde gerçekleşmesinin uzaması, hem tesisin ekonomik fizibilitesini azaltacak hem de Türkiye'yi Ortadoğuda çözüm zor bazı su denklemlerine müdahil olma baskısı ile karşı karşıya bırakacaktır. Bu nedenle ve Manavgat suyunun tümünün kısa vadede istenilen şartlarda ihraç edilemeye olasılığına karşı Türkiye suyun bir bölümünü kendi ülkesinde kullanmak için çalışmalar yapabilir. Manavgat'tan su satışının, kısa ve uzun erimde, Türkiye'nin dış politikası açısından yararlı bir sonuç verebilmesi, bu konudaki hidropolitik ve stratejik öngörülerin detaylı bir şekilde yapılmış olması ve tespit edilen politikanın uygulama iradesi ile doğru orantılı olarak artacaktır.

Mevcut su sorunlarının ve havza ülkelerinden bazılarının ülke dışından gelen sular konusunda yaşadığı problemlerin daha da ciddileşerek artacağını gösteren gelecek projeksiyonları, gerek Ortadoğu ve gerekse Akdeniz Havzası'nın güneyinde suyun stratejik bir doğal kaynak olma özelliğini arttıracaktır. Su, gelecekte sadece Ortadoğu'da değil Akdeniz Havzası'nda da karşılıklı bağımlılık çerçevesi içerisinde bir işbirliği aracı olarak büyük öneme sahip olacaktır. Bu nedenle ülke dışına su ihracı konusunda yapılacak olan anlaşmalarda; ulusal çıkarlarımızın , havzadaki uluslararası güç mücadeleleri de dikkate alınıp, uzun vadeli olarak gözetilmesi önem taşıyacaktır.

Havzada bölgesel bir güç olan AB son dönemde tek para, bütüncül dış politika ve toplu güvenlik alanında attığı adımlarla, tam bir entegrasyona doğru yaklaşmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde güçlü ve etkili bir şekilde gerçekleşmesi beklenen bu entegrasyon, Birliğin Akdeniz Havzası üzerindeki tasarruflarına da farklı bir boyut getirecektir. Bunun ilk adımları, Barcelona süreci ve Avrupa Akdeniz İşbirliği Programı ile başlamıştır. Bu işbirliğinin en önemli konularından birisi de; havzanın güney ve doğusunda yaşanan su sıkıntısını hafifletmek olarak tespit edilmiştir.

Havzada bu konuda çeşitli çalışmalar yapılırken, ilişkilerdeki süreksizlikler ve belirsizlikler nedeniyle, Türkiye'nin su kaynakları bugüne değin AB envanteri içinde düşünülmemiştir. Dolayısıyla Türkiye, Manavgat ve KKTC'ye Su Temini gibi bazı projeleri uygulamaya koymuş olmasına rağmen havzadaki su sorununa halen bir AB veya Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programı partneri gibi eğilip eğilmeme konusunda

kararsızdır. Türkiye kararsızlığını aşarak bu işbirliği programında daha aktif rol alabilir ve kuracağı ilişkilerle kendi ulusal politikalarına uygulama alanı yaratabilir.

Diğer taraftan, Avrupa Akdeniz İşbirliği Projesi'nin entegrasyon amacı taşımayan bölgesel bir işbirliği projesi olması ve Güney Akdeniz ülkelerinin demografik, sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları ve gelişme trendleri göz önüne alındığında, bu işbirliği ile ancak, Güney ve Doğu Akdeniz bölgesinde ekonomik ve sosyal krizlerin oluşumunun önlenebileceği ortaya çıkmaktadır. Bu da su sıkıntısı dahil olmak üzere, birçok problemin gelecekte de varlığını devam ettireceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Su kaynaklarının birlikte kullanımı konusunda halen komşu ülkelerle çeşitli anlaşmazlıklar içerisinde olan Libya, Mısır, İsrail ve Suriye'nin problemlerinin geleceğe kalma ve ortamı gerginleştirme olasılığı mevcuttur. Bu durum, su kaynağı daha bol ve su politikaları konusunda stratejik planlamalara sahip olan ülkelere, havzada daha önemli bir güç olma olanağı sağlayacaktır. Havza ülkelerinden İtalya, kalkınmışlık düzeyi, düşük su kullanım indeksi Güney Akdeniz'e doğru uzanan bir yarımada olma avantajı, nüfus ve su kullanımında azalma olacağını gösteren projeksiyonlar ile, 21. yüzyılda Batı Akdeniz'de etkili bir hidropolitika uygulayabilme şansına sahip bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ise Doğu Akdeniz Havzası'nda bu şansa sahip yegane ülke durumundadır. Ancak AB ve ABD ile ilişki sürecindeki gelişmelerin, tam bağımsız bir hidropolitika izlemesine getireceği kısıtların dışında, Türkiye'nin Akdeniz Havzası'nda izleyeceği Hidropolitik önünde diğer bazı zorluklar da yer almaktadır. Bunlar Mısır'ın izlediği hidropolitika sonucu oluşan doğal karşılık, Türkiye'nin Fırat ve Dicle Nehirleri konusunda karşılaştığı sıkıntılar ve Körfez Savaşı sırasında petrol boru hattını hemen kapatması sonucu Arap ülkelerinde, doğal kaynaklarda Türkiye'ye bağımlılık konusunda, güvensizliğin arttığı spekülasyonları gibi bazı zorluklardır.

Bunun yanısıra, Türkiye, su zengini bir ülke olduğu ve Fırat nehrinden daha çok su bırakması gerektiği şeklinde yapılan değerlendirilmelere haklı olarak, su zengini bir ülke olmadığı argümanı ile karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Havzası ülkelerine büyük hacimlerde su ihracatına başlaması, kullandığı bu argümanı zayıflatacaktır. Türkiye yakın bir gelecekte uluslararası alanda bu konudaki bazı eleştirilerle de karşı karşıya kalacaktır. Bütün bu nedenlerle Türkiye, su politikasını tüm dünyaya açıklayıcı detaylı çalışmalar yaparak, suyu bir silah gibi değil bir işbirliği aracı olarak gördüğünü, açıklayıcı yaklaşımlar geliştirmelidir. Türkiye, su kaynaklarının getirdiği stratejik üstünlüğü silah olarak kullanmadığını ve kullanmayacağını daha net bir şekilde ortaya koymalıdır. Çoruh Nehri'nin kullanımı konusunda, Gürcistan ile devam eden sıcak ilişkiler ve bu konuda Türkiye'nin izlediği uyumlu hidropolitika, bu argümanlar için iyi bir örnek oluşturabilir.

AKDENİZ HAVZASI'NDA SU SORUNLARI VE TÜRKİYE

Özetle; Türkiye Akdeniz Havzası hidropolitikasını ve hedeflerini belirlerken detaylı teknik ve stratejik analizler yapmak zorundadır. Çünkü Türkiye Akdeniz Havzası'nda sadece su kozunu kullanarak yapacağı hidropolitik ataklarla istediği sonuçları elde edemeyebilir. Türkiye dış politika hedefleri ve geleceğe ilişkin projeksiyonları doğrultusunda bölgedeki ülkeler ile ekonomik ilişkilerle desteklenmiş siyasal/diplomatik ilişkiler geliştirmek zorundadır. Aksi takdirde su kaynaklarının sağladığı stratejik üstünlüğe rağmen bölgede etkili bir konum kazanması zordur. Türkiye ancak bunları gerçekleştirip geniş kapsamlı ilişkiler ağı kurabildiği ölçüde yeni açılımlar yaratabilir. Bu açılımların yaratılabilmesi için bölgedeki su sıkıntılarının çözümüne katkıda bulunabilecek etkili bir hidropolitika önemli bir araç olabilir.

Bu nedenle Türkiye Akdeniz Havzası hidropolitliğini, dikkatli bir şekilde belirlemelidir. Türkiye hidropolitikasını su konusunda kısa sürede bölgesel bir güç olma yerine, zamana yayılan, Avrupa-Akdeniz İşbirliği Programı içerisinde aktif rol üstlenen ulusal bir stratejiye oturtup birbirini tamamlayan adımlar atarak yürütebilir. Türkiye, su konusunda Arap ülkelerinin Türkiye'nin dengeleri değiştirebilecek ağırlığını etkisizleştirmek, ürkütme ve çekingen hale getirmek için uyguladığı politik manevraları akıllı politikalarla kırabilir. Uluslararası politikada bir konunun istenildiği gibi sonuçlandırılmasının, şartların oluşması ile de bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Türkiye bu şartların oluşmasını dikkatli bir şekilde takip ederken bu durumda uygulayacağı en uygun ulusal strateji ve hidropolitika için de kapsamlı çalışmalar yapmalıdır.